

PESOS, MIDES I MESURES A CONSTANTÍ A FINALS DEL SEGLE XVI⁽¹⁾

Joan Vernet i Borràs

Fins el segle XVII, l'existència, al Principat de Catalunya, d'una gran diversitat de pesos, mides i mesures ocasionava greus perjudicis al comerç a causa dels problemes que comportava en les transaccions comercials ja que d'això se'n derivaven fraus i malentesos.

Hi havia dos sistemes de mesures ben diferenciats: el que s'utilitzava a la part occidental del Principat, Franja de Ponent i continuava al sud cap al País Valencià, compost per mesures d'origen àrab, i el que s'usava a la resta del Principat, amb mesures de procedència romana. La principal mesura d'origen àrab era el "cañis" i la mesura cabdal d'origen romà era la "carga". En les zones de contacte hi havia barreja de mesures d'ambdós sistemes. La major part de l'actual Camp de Tarragona estava dins de l'àrea del sistema romà, però el Priorat i els pobles del Baix Camp que pertanyien a la vegueria de Montblanc es regien pel sistema àrab; aquest és el cas de Vandellòs, Pratsdip, l'Aleixar, Vilaplana, Maspujols, Prades i la Mussara.

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó: G/22, "Actes notariales de la reducció de pesos, mides i mesures, promulgada per reial ordre a les Corts de Montsó de 1585". L'acta corresponent a Constantí està en la carpeta G/22/1, folis 21 i 22 de la vegueria de Tarragona.

TEIXIDÓ I PUIGDOMÈNECH, Francesc: "Pesos, mides i mesures al Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya a finals del segle XVI (1587-1594)", Fundació Noguera, Barcelona, 2009, Vol. I, p. 310.

ALSINA, Claudi; GASPAR, Feliu; MARQUET, Lluís: "Diccionari de mesures catalanes", Curial, Barcelona, 1996, p. 288

Altres estudis locals de les nostres comarques:

AINAUD DE LASARTE, Joan: "Un document capital per a la geografia i la història econòmica de Catalunya: "La reducció dels pesos, mides i mesures del segle XVI en relació amb la vegueria de Montblanc", V Assemblea Internacional d'Estudiosos, Montblanc, 1966

ANGLÈS, Fina, VENTÓS, J.M.: "Pesos, Mides i Mesures en el comerç a la menuda del segle XVI (Les tarifes cinc-centistes de l'Aleixar)". Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació de Tarragona, 1991

CAVALLÉ, Joan: "Antics pesos, mides i mesures", Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs, n. 54, Alcover, 1991

VERNET I BORRÀS, Joan: "Pesos, mides i mesures a la Selva del Camp a finals del segle XVI", Revista Pont Alt, n. 116, La Selva del Camp, desembre de 2011.

Cal precisar que, tant el cafís com la carga, eren mesures molt grans i inexistents, per la qual cosa no hi havia una mesura-patró, sinó que en realitat eren com la suma d'una certa quantitat dels seus divisors.

En relació a la nomenclatura de les unitats, el blat es mesurava en *barcelles* a Tortosa, en *quarteres* a Vilafranca, en *fanèques* a Gandesa o en *sesters* a Agramunt. Però, fins i tot on les mesures tenien el mateix nom, el seu valor era molt diferent; així, una *quartera* de gra equivalia a:

69,51	litres	a	Barcelona
69,39	“	a	Valls
63,09	“	a	Reus,
82,90	“	a	Tarragona,
68,9 l	“	a	Alcover
74,75	“	a	la Selva
85,88	“	a	Constantí

Una lliura equivalia a:			
400	grams	a	Barcelona
416,66	“	a	Valls
411,53	“	a	Reus
415,38	“	a	Tarragona
442,85g	“	a	Alcover
408,33g	“	a	la Selva
411,53	“	a	Constantí.

Però fins i tot, la mateixa mesura d'un lloc determinat tenia diferent valor segons la mercaderia que mesurava; així a Tortosa una rova eren 10'836kg, però:

una rova de farina	eren	11,288	Kg
una rova de cànem	“	11,175	“
una rova d'adroguers	“	10,159	“
una rova de llana	“	12,191	“
una rova de formatge	“	11,852	“

Aquestes dades evidencien la gran diferència del valor de les mesures entre Constantí i les ciutats de Reus i Tarragona, tot i estar situades a molt pocs quilòmetres.

A les Corts Generals celebrades a Montsó, l'any 1585, el representant del braç eclesiàstic va proposar al rei d'unificar les diverses mesures usades al Principat respecte a les de Barcelona, que eren ben conegudes als centres comercials de la Mediterrània i d'Europa. D'aquelles Corts en sorgí la següent Capítol o acord "*per levar los molts, y notables inconvenients que resulten de haverhi diversitat de pesos, mides, y mesures en las ciutats, vilas, y locs del principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya (...)statuim, e ordenam que en part alguna de dits Principat, y Comtats nos puga tenir, rebre, ni usar altre pes, mida, ni mesura, sino la que se usa, y es aprobada en la ciutat de Barcelona (...) en lo esdevenidor, todas las ciutats, vilas, y locs, castells, y termens hajan de tenir, usar, y practicar en tot, y per tot, los matexos pes, mida y mesura, que te, usa, y practica la ciutat de Barcelona, y no altre*".

L'objectiu era la reducció o l'equivalència entre els pesos, mides i mesures de Barcelona, considerats com a bàsics, i tots els altres del Principat. Es va manar la fabricació de 22 col·leccions de totes les mesures de Barcelona, una per cada vegueria. Foren cridats els jurats o batlles, de totes les ciutats, pobles i llocs del Principat i de la Catalunya Nord a acudir a la "Casa del Consell" de la ciutat, cap de la seva vegueria, portant les mesures i els pesos vigents a la seva localitat per a fixar-ne la reducció o equivalència amb les de Barcelona.

Es va començar pels pobles de la vegueria de Barcelona, l'any 1587, i, malgrat que en un principi s'havia acordat d'enllestir-ho en dos mesos, el procés fou llarg i laboriós i no s'acabà fins l'any 1594 amb les dades de la vegueria de Tortosa.

En cada cap de vegueria es nomenaren tres persones, una de cada braç –reial, eclesiàstic i civil- per a fer la reducció, les quals es reunien amb el jurat de cada lloc, conjuntament amb el notari, que n'era l'escrivà i garantia la veracitat del procés tot aixecant l'acta corresponent.

L'ordre de la reducció de les mesures sempre era el mateix: gra, fruita, sal, vi, oli, pes i mida. Les mesures específiques de calç i guix s'esmentaven més rarament; en alguns casos s'usaven les del poble que els en venia o la transacció es feia a pes.

La reducció es feia amb molta precisió. Per omplir les mesures s'usaven grans de mill per a les de gra, fruita, sal i calç; i s'usava aigua per a les de vi i oli. Les mesures de fruita (fruita seca i llegums) acostumaven a ser més grans que les de gra. Les de gra s'havien de rasar i les de fruita es mesuraven "a curull", ja que la fruita seca és més grossa que el gra i deixa més espais buits dins de la mesura. Per als pesos s'utilitzaven els de referència a Barcelona.

Pel que fa a la mida, existien tres sistemes ben diferents: el de la *cana*, estès al centre, sud i la banda oriental del Principat (la *cana* es dividia en vuit pams); el de l'*alna*, comú a les terres de ponent i el sector nord-occidental del Principat (segons els llocs, existien *alnes* de quatre, cinc i de sis pams). Un tercer sistema era el del *destre*, propi de Barcelona, per mesurar cases i finques.

La reducció es feia sempre donant l'equivalència de la mesura local en unitats i fraccions de la mesura-patró de Barcelona.

En totes les actes de les reduccions s'especificava si les mesures eren *vendals* o *censals*. Les *vendals* servien per a comprar i vendre i les *censals* per a pagar impostos i tributs (censos), i podien ser de caràcter civil o eclesiàstic. En la immensa majoria de pobles, les mesures *censals* i *vendals* eren les mateixes, però per exemple: a Pratedip els censos de gra es pagaven amb garbes i a Barberà de la Conca i a Vilafranca del Penedès les mesures de gra *vendals* eren diferents de les *censals*.

Pel que fa referència a Constantí, el dia 26 de juliol de 1592, el jurat en cap, Joan Conesa, va comparèixer amb les mesures pròpies de la vila a la Casa del General de Tarragona, cap de la seva vegueria, per a fer-ne la reducció, o equivalència, amb les de Barcelona. En la presència dels testimonis Frexa i Bofarull, el notari March Rull en va aixecar l'acta corresponent.

RESUM DE L'ACTA:

Gra: Quartera = 12 quartans

Quartera = 14 quartans + 1/4 + 1/24 + 1/96 + 1/192 de quartà de Barcelona

Vi: carga = 12 quarters grossos

Carga = 44 quarters + 1/4 + 1/16 de Barcelona

Oli: Quartà

Quartà = 1 quartà de Barcelona

Pes: Rova = 26 lliures = 312 unces

Rova = 1 rova + 9 unces de Barcelona

Mida: cana = 8 pams = 32 quarts

Cana = 1 cana de Barcelona

Valor mètric de les mesures:

Gra: *quartera* 85,885 litres; *quartà* 6,907 l

Vi: *carga* 168,11 litres; *quarter gros* 14,009 l

Oli: *quartà* 4,15 litres

Pes: *rova* 10,7 kg; *lliura* 411,538g; *unça* 34,295 g

Mida: *cana* 155,5 cm; *pam* 19,437 cm; *quart* 4,859 cm.

Constatem que a Constantí no s'esmenten mesures pròpies de fruita, sal, calç i guix. Pel que fa a les mesures d'oli i les mides eren les mateixes i amb igual valor que les de Barcelona.

Malgrat que, en el segle XVI, a la Selva, Alforja i altres pobles del Camp de Tarragona estava prou estès el conreu de l'avellana, a les actes de reducció d'aquests pobles no es fa referència a mesures específiques emprades per a les avellanes. Suposadament es degueren avaluar amb les mesures de fruita. Si més no, se'n fa esment en alguns pobles de la comarca de la Selva, que mesuraven les avellanes en sacs, amb una capacitat de 300,49 litres cada sac.

Diferents estris antics de mesura. Fotografies cedides per Josep M. Sabaté i Sans

